

۴۴۹۸۶۵
۹۵/۱۱/۲۱

اخلاق در سیستم‌های اطلاعاتی

تألیف

دکتر امیر مانیان

عضو هیأت علمی دانشگاه تهران

دکتر محمدحسین رونقی

www.ketab.ir

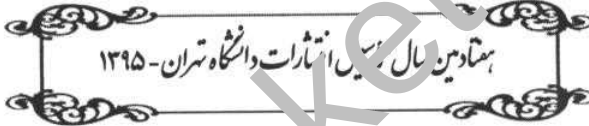

شماره مسلسل ۸۹۶۳

شماره انتشار ۳۷۸۳

انتشارات دانشگاه تهران

سرشناسه	: مانیان، امیر، ۱۳۳۷-
عنوان و نام پدیدآور	: اخلاق در سیستم‌های اطلاعاتی / تألیف امیر مانیان، محمدحسین رونقی.
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۳۰۲ ص.
فروست	: انتشارات دانشگاه تهران؛ شماره انتشار ۳۷۸۳.
باز	: 978-964-03-6967-8
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات -- جنبه‌های اخلاقی
موضوع	: اخلاق حرفه‌ای
شناسه اروده	: رونقی، محمدحسین، ۱۳۵۹-
شناسه اروده	: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۵ الف ۳ م/۵۸/۵ T
رده‌بندی دیویی	: ۳۰۳/۴۸۲
شماره کتابشناسی	: ۴۲۱۰۹۲۲

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفین است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل‌های pdf، لوح فشرده، بازریس، ویلاگ‌ها، سایت‌ها، مجله‌ها و کتاب، بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و موجب پیگرد قانونی می‌شود و تمامی حقوق برای ناشر محفوظ است.

ISBN 978-964-03-6967-8

9 789640 369678

عنوان: اخلاق در سیستم‌های اطلاعاتی
تألیف: دکتر امیر مانیان - دکتر محمدحسین رونقی
نوبت چاپ: اول
تاریخ انتشار: ۱۳۹۵
شمارگان: ۵۰۰ نسخه
ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران
چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مؤلفان است»

بها: ۲۰۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرش مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

پست الکترونیک: press@ut.ac.ir - تارنما: <http://press.ut.ac.ir>

بخش و فروش: تلفکس ۸۸۳۳۸۷۱۲

فهرست

پیش‌گفتار	۵
فصل اول - مبانی اخلاق و اخلاق حرفه‌ای	۱
• تعریف اخلاق	۳
• فلسفه اخلاق	۴
• علم اخلاق	۵
• مبادی اخلاقی	۶
• اخلاق جهانم	۹
• اسلام و اخلاق حرفه‌ای	۱۲
• اخلاق و قانون	۱۶
• اخلاق، فقه و عرفان	۱۶
• اخلاق کاربردی	۲۲
• شرایط لازم برای تخصص در اخلاق کاربردی	۲۲
• رابطه اخلاق کاربردی و نظری	۲۴
• رابطه اخلاق کاربردی و اخلاق عملی	۲۵
• ارتباط اخلاق کاربردی و فرائد اخلاق	۲۶
• فلسفه اخلاق و اخلاق کاربردی	۲۷
• رابطه اخلاق کاربردی با اخلاق هنجاری	۲۸
• رابطه اخلاق کاربردی و اخلاق حرفه‌ای	۳۱
• اخلاق حرفه‌ای	۳۲
• ویژگی‌های اخلاق حرفه‌ای	۳۳
• عوامل مؤثر بر اخلاق حرفه‌ای	۳۴
• اخلاق حرفه‌ای در ایران اسلامی	۳۷
• اخلاق در سازمان و مدیریت	۳۹
• وظایف مدیران در اخلاقی کردن سازمان	۴۱
• اصول هوش اخلاقی در مدیریت	۴۲
• اثر هوش اخلاقی بر بهبود عملکرد و موفقیت سازمان	۴۳

- ۴۵.....مسئولیت‌های کلیدی در مدیریت اخلاق سازمان
- ۴۶.....ابزارهای اخلاقی
- ۵۰.....مراحل تدوین منشور اخلاقی در سازمان
- ۵۲.....جمع‌بندی

فصل دوم - اخلاق در پارادایم‌ها ۵۷

- ۵۹.....پارادایم چیست؟
- ۶۱.....پارادایم اثبات‌گرایی
- ۶۳.....اخلاق اثبات‌گرایی
- ۶۶.....دیدگاه فلسفی اخلاقی کانت
- ۶۸.....ویژگی‌های تربیت اخلاقی کانت
- ۷۱.....سازگاری اخلاق دانته و سیستم هوشمند اطلاعاتی
- ۷۵.....پیاپی‌سازی اخلاق کانت در سیستم‌ها
- ۸۰.....پارادایم ساختارگرایی بنیادی
- ۸۳.....پارادایم تفسیرگرایی
- ۸۳.....نسبی‌گرایی
- ۸۵.....انواع نسبی‌گرایی
- ۸۶.....پیامدهای نسبی‌گرایی
- ۸۹.....پارادایم نئوآوانیسم (انتقادی)
- ۹۴.....پارادایم پست‌مدرن
- ۹۵.....اخلاق در دوره پست‌مدرن
- ۹۹.....قدرت و اخلاق
- ۱۰۰.....اخلاق پست‌مدرن اخلاق مسئولیت
- ۱۰۵.....فوکو و تربیت اخلاقی
- ۱۱۰.....پارادایم فمینیسم و اخلاق
- ۱۱۳.....فمینیسم و سیستم اطلاعاتی
- ۱۱۶.....معرفت‌شناسی فمینیستی و رهایی‌بخش هابرماس
- ۱۱۸.....مقایسه اخلاق در پارادایم‌ها
- ۱۲۱.....پارادایم‌ها و سیستم‌های اطلاعاتی

- رویکردهای انتقادی به سیستم‌های اطلاعاتی ۱۲۵
- عقلانیت انتقادی و سیستم اطلاعاتی ۱۲۶
- عقلانیت انتقادی و سیستم اطلاعاتی ۱۲۶
- جمع‌بندی ۱۲۷

فصل سوم - اخلاق در سیستم‌های اطلاعاتی ۱۳۳

- اطلاعات ۱۳۵
- کثرت اطلاعات ۱۳۶
- برابری کیفیت اطلاعات ۱۳۷
- انحراف اطلاعات ۱۳۸
- سیستم اطلاعاتی ۱۴۲
- تقسیم‌بندی سیستم‌های اطلاعاتی ۱۴۵
- تکامل سیستم‌های اطلاعاتی ۱۵۰
- هویت رشته سیستم‌های اطلاعاتی ۱۵۳
- بحران هویت ۱۵۴
- سیستم اطلاعات: حوزه چندرشته‌ای رشته مستقل؟ ۱۵۶
- زمینه‌یابی رشته سیستم‌های اطلاعاتی ۱۵۷
- مطالعات فلسفی در حوزه اخلاق و اطلاعات ۱۵۹
- اخلاق در سیستم‌های اطلاعاتی ۱۶۶
- حریم خصوصی ۱۷۵
- کنترل دسترسی ۱۷۸
- سیستم‌های تحت وب و اخلاق ۱۸۱
- مباحث اخلاقی در هوشمندی کسب‌وکار ۱۸۳
- اخلاق ماشین و هوش مصنوعی ۱۸۴
- اخلاق و توسعه نرم‌افزارهای اطلاعاتی ۱۸۸
- اخلاق در داده‌کاوی سیستم‌های اطلاعاتی ۱۹۴
- مباحث محرمانگی و اخلاق در داده‌کاوی ۲۰۰
- منشور اخلاقی در سیستم‌های اطلاعاتی ۲۰۱
- مسائل اخلاقی سیستم‌های اطلاعاتی ۲۰۳

- نگاه‌ی به آینده - چالش نسل‌ها ۲۰۹
- جمع‌بندی ۲۱۳

فصل چهارم - اخلاق اطلاعاتی در ایران و جهان ۲۱۷

- اخلاق ایرانی ۲۱۹
- نهادهای حوزه فناوری اطلاعات و اخلاق در ایران ۲۱۹
- منشور عفاف و اخلاق در فضای مجازی ۲۲۱
- منشور اخلاقی اعضای سازمان نظام صنفی رایانه‌ای استان تهران ۲۲۲
- طرح تکما ۲۲۴
- حمایت از داده ۲۲۴
- جرائم رایانه‌ای ۲۲۵
- آزادی اطلاعات ۲۴۲
- قانون حمایت از پدیدآورندگان بانک داده ۲۶۳

ضمائم ۲۷۳

- منشور انجمن گروه رایانه ACM ۲۸۳
- منشور انجمن رایانه استرالیا ACS ۲۷۶
- منشور جامعه رایانه بریتانیا BCS ۲۷۹
- منشور مؤسسه مهندسان برق و الکترونیک IEEE ۲۸۰
- منشور مؤسسه مدیریت سیستم‌های اطلاعاتی IMIS ۲۸۰
- منشور انجمن خبرگان فناوری اطلاعات AITP ۲۸۳
- منشور اخلاقی نظام صنفی رایانه‌ای تهران ۲۸۴

پیش‌گفتار

در دنیای کنونی «انقلاب اطلاعاتی» وجوه گوناگون حیات را به نحو چشمگیری دگرگون ساخته: کسب‌وکار، مشاغل دانشی، علوم نوین، امنیت، حمل و نقل، سرگرمی و غیره. در نتیجه، می‌توان گفت فناوری اطلاعات و ارتباطات تأثیرهای مثبت و منفی بر حیات اجتماعی، حیات خانوادگی، روابط انسانی، آموزشی، مد‌اغل، آزادی‌های سیاسی و حاکمیت خوب داشته است. فناوری اطلاعات همه‌جا حضور دارد و تمام جنبه‌های زندگی انسان را فراگرفته است. بسیاری از سازمان‌ها و مؤسسه‌ها تا حد بسیار زیادی به زیربنای فناوری اطلاعاتشان وابسته‌اند. شبکه‌های اجتماعی بر همه ابعاد زندگی تأثیرگذارند. در حقیقت، بسیاری از فناوری‌های اطلاعات را راهی مقرون به صرفه برای حل انبوه مشکلاتی می‌دانند که جامعه پیچیده معاصر با آنها روبه‌روست. ممکن است گفته شود فناوری اطلاعات به‌عنوان فناوری غایب برای حل تمام مشکلات اجتماعی، فناء به نظیر بهداشت، امنیت، حکومت و غیره تفسیر شده است. همچنین، کسی ممکن است استدلال کند که این با چشم‌انداز پیشرفت و نوسازی اجتماع مساوی است. فناوری اطلاعات این را برای انسان ممکن کرده است که سیستم‌های همکاری و نظم اجتماعی پیچیده رو به گسترشی را بنا کند؛ سیستم‌هایی که به معاصر بدون آنها نمی‌تواند در شکل امروزی خود وجود داشته باشد. درباره مزایای اقتصادی و سرمانی فناوری اطلاعات تردید چندانی وجود ندارد. تردید عموماً درباره راهی است که فناوری اطلاعات حوزه اجتماعی و به خصوص قلمرو اخلاقی آن را تغییر می‌دهد یا دگرگون می‌کند. سیستم اطلاعات یکی از ابزارهای به‌کارگیری فناوری اطلاعات در سازمان به حساب می‌آید که به مثابه ابزار حیاتی در همه سازمان‌ها ادغام شده‌اند. بی‌شود و به همراه خود مسائل و محدودیت‌های خاص خود را دارد. اخلاق در سیستم‌های اطلاعاتی موضوعی میان‌رشته‌ای است که بحث آن نیازمند آشنایی و تخصص در دو حوزه اخلاق و حوزه سیستم‌های فناوری اطلاعاتی است. در این حوزه، به مسائلی رفتاری و اخلاقی می‌پردازد که بر اساس به‌کارگیری فناوری اطلاعات و گسترش سیستم‌های اطلاعاتی در سازمان به‌وجود می‌آید. هدف از این بحث پاسخ‌گویی به پرسش‌هایی است که به بنیان‌های ارزشی و مسئولیت‌های افراد در حوزه سیستم‌های اطلاعاتی مربوط است.

از آنجا که سیستم‌های اطلاعاتی تحولات وسیع و شگرفی را در سازمان‌ها پدید آورده است، مشکلات اخلاقی جدید و منحصر به فردی در این حوزه ایجاد شده که نیازمند رسیدگی است. فناوری اطلاعات نه‌تنها در نحوه افعال و اقدامات روزمره افراد، سازمان‌ها و مدیران آنها تأثیر می‌گذارد، بلکه تلقی ما از آنها را نیز تغییر می‌دهد. بحث از اخلاق فناوری اطلاعات و سیستم‌های اطلاعاتی دارای عناصری

منحصربه‌فرد است و همین امر در مواجهه با فضای سایبری یا محیط‌های شبکه‌ای یا به‌طور کلی رایانه‌ها ما را ملزم می‌سازد که توجهی ویژه به مسائل آن داشته باشیم. چون گفته‌های ارزشی پیشین یا توصیه‌های گذشته برای این مباحث کافی نیست. در مواجهه با این معضل‌ها، دچار خلأی مفهومی هستیم و مفاهیم موجود در نظریه‌های سنتی و نیز اصول حاکم بر آنها برای حل مشکل‌های اخلاقی که فناوری اطلاعات موجب آن شده کافی نیست. پیشرفت‌های فناوری انکارناپذیر است ولی باید برای عوارض سوء آن دنبال راهکارهای انسانی و اخلاقی بود. اهمیت موضوع اخلاق در حوزه سیستم‌های اطلاعاتی در سازمان ما را بر آن داشت تا در این زمینه پژوهش‌های گسترده‌ای داشته باشیم و حاصل آن کتابی در این زمینه است. در حوزه اخلاق و فناوری اطلاعات یا اخلاق حرفه‌ای کتاب‌های متعددی به رشته تحریر آمده است. اگرچه وجه مشترک بسیاری بین اخلاق سیستم اطلاعاتی با حوزه فناوری اطلاعات وجود دارد و به نوعی به‌کارگیری فناوری اطلاعات در سازمان مقوله سیستم‌های اطلاعاتی را در بر می‌گیرد، از جهه وجه تمایز کتاب پیش‌رو تمرکز اصلی بر اخلاق در سیستم‌های اطلاعاتی درون سازمانی و پرداختن به فضیلت می‌دون کشور است. مزیت دیگر این کتاب تحلیل رویکرد پارادایمی به مقوله اخلاق و سیستم‌های اطلاعاتی است. این کتاب در راستای درس فلسفه سیستم‌های اطلاعاتی نگارش شده است بر همین اساس با توجه به مباحث فلسفی از منظر پارادایم‌های گوناگون مبحث اخلاق و سیستم‌های اطلاعاتی بررسی می‌شود.

در فصل اول کتاب مباحث عمومی، مبانی نظری اخلاق و مفاهیم آن به منظور آشنایی خواننده با مقوله اخلاق بحث و نگاشته شده است. همچنین، به حوزه اخلاق کاربردی و اخلاق حرفه‌ای پرداخته شده است. مطالب عنوان‌شده در این فصل به جنبه کاربردی و عملی اخلاق می‌پردازد و زمینه را برای بحث اخلاق سیستم‌های اطلاعاتی فراهم می‌کند. در فصل دوم مقوله اخلاق از منظر چندین پارادایم متفاوت در حوزه علوم اجتماعی بررسی شده است و ارتباط پارادایم‌های گوناگون و حوزه سیستم‌های اطلاعاتی تشریح شده است تا فقط از یک منظر به این پدیده نگاه نشود. و با جریه‌های مختلفی گشوده می‌شود تا خواننده توانایی مقایسه دیدگاه‌های متفاوت را داشته باشد. در فصل سوم مقوله اصلی کتاب یعنی اخلاق در سیستم‌های اطلاعاتی در حوزه‌های مربوط به آن و به‌طور تخصصی به رشته تحریر درآمده است. در فصل چهارم، مقوله اخلاق اطلاعات در ایران و تلاش‌هایی که در این حوزه در داخل کشور انجام شده تحلیل شده است. مطالب عنوان‌شده در این کتاب می‌تواند برای دانشجویان و پژوهشگران حوزه سیستم‌های اطلاعات و فناوری اطلاعات مفید واقع شود. جا دارد از زحمات سرکار خانم نیاز زارعی که در فرایند تألیف این کتاب ما را یاری رساندند کمال سپاس را داشته باشیم.

در پایان، از همه خوانندگان و اندیشمندان تقاضا می‌شود که پیشنهادها و انتقادهای خود درباره مطالب نگارش‌شده به‌منظور هر چه پربار شدن این مجموعه با نویسندگان در میان بگذارند.